

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چالش‌ها و تهدیدهای نظام خانواده در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی

تألیف

محمد مهدی دکتری * و یارضا پور

با پیشگفتار دکتر سید مرتضی موسویان

(رئیس مرکز فناوری اطلاعات و رسانه‌های

دیجیتال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)

سرشناسه: ذاکری، محمدمهدی، ۱۳۶۹ -
 عنوان و نام پدیدآور: چالش‌ها و تهدیدهای نظام خانواده در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی/تألیف محمدمهدی ذاکری، رؤیا رضاپور.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات آکادمیک، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۳۰۰ ص.
 شابک: 978-600-8423-30-0:
 وضعیت: فیا
 فهرست‌نویسی:
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۳.
 رده‌بندی کنگره: ۷۴۲HM/۲ج ۲ ۱۳۹۵
 رده‌بندی دی: ۷۵۴/۰۰۶:
 شماره شابشناسی: ۴۶۳۴۲۸۰:
 ملی

عنوان: چالش‌ها و تهدیدهای نظام خانواده در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی
 تألیف: محمدمهدی ذاکری، رؤیا رضاپور

ویراستار: دکتر قمر کیانی

انتشارات: آکادمیک

طراح جلد: مهدی اسماعیلی خانسری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۳-۳۰-۰

نوبت انتشار: اول ۱۳۹۵

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ: دانشگاه خوارزمی

◀ فروشگاه مرکزی: خیابان قائم مقام، بالاتر از خ - مطهری، کوچه دهم، پلاک ۱۰، واحد ۱۰- تلفن: ۸۸۵۳۶۷۳۶

◀ فروشگاه شماره ۲: خیابان مفتاح جنوبی، خ - خاقانی، دانشگاه خوارزمی - واحد انتشارات - تلفن: ۸۱۵۸۲۲۴۴

■ پست الکترونیکی: academicpub1@gmail.com ■ وبسایت: academicpress.co

©copyright

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۲۵	فصل اول: کلیات شبکه‌های اجتماعی
۲۹	مفهوم شبکه
۲۹	مفهوم شبکه اجتماعی
۳۱	شبکه اجتماعی مجازی
۳۳	تاریخچه اینترنت
۳۵	مفهوم وب ۲.۰
۳۶	تفاوت وب و اینترنت
۳۷	نگاهی به رسانه‌ها: اجتماعی
۳۸	چیستی شبکه‌های اجتماعی: از
۴۱	تفاوت رسانه‌های اجتماعی با رسانه‌های اجتماعی
۴۲	۱. رسانه در مقابل شبکه
۴۳	۲. سبک ارتباطات در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی
۴۳	تاریخچه شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مجازی در
۴۶	تاریخچه شبکه‌های اجتماعی
۵۰	شکل‌های اصلی سایت‌های شبکه‌های اجتماعی
۵۱	الف. شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر پروفایل
۵۱	ب. شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر محتوا
۵۲	پ. گونه‌های دیگر شبکه‌های اجتماعی
۵۲	مطالعات جمعیت‌شناختی کاربران
۵۴	شبکه‌های اجتماعی در ایران
۵۹	فصل دوم: دیدگاه‌های نظری درباره‌ی تأثیر وسایل ارتباط جمعی
۶۲	نظریه‌های ناظر بر تأثیر رسانه‌ها روی مخاطبان
۶۲	۱- نظریه تزریقی (گلوله جادویی)
۶۲	۲- نظریه استحکام یا تأثیر محدود
۶۳	۳- نظریه برجسته‌سازی

۶۳	۴- نظریه استفاده و رضایت مندی
۶۴	۵- نظریه کاشت
۶۵	محیط اینترنتی و نظریه‌های مربوط به آن
۶۵	- محیط‌های تعاملی در اینترنت
۶۷	- محیط‌های شبه تعاملی
۶۹	دیدگاه‌ها و نظریه‌ها در تبیین گرایش به اینترنت
۶۹	۱- نظریه یادگیری اجتماعی
۶۹	۲- نظریه کنترل اجتماعی
۷۳	۳- نظریه شناختی
۷۳	۴- نظریه رفتاری
۷۴	۵- نظریه شناختی رفتاری
۷۴	۶- نظریه بیولوژیکی
۷۵	۸- نظریه سازه گرایی اجتماعی

فصل سوم: اهداف، کارکردهای مثبت اجتماعی و مزایای شبکه‌های اجتماعی مجازی

۷۷	مقدمه قسمت اول
۸۱	علل پیوستن به شبکه‌های اجتماعی مجازی
۸۲	تعامل در شبکه‌های اجتماعی
۸۳	چگونگی بهره‌گیری افراد از شبکه‌های اجتماعی مجازی
۸۶	مقدمه قسمت دوم
۸۸	الف- اهداف و کارکردهای شبکه‌های اجتماعی
۸۸	۱. سازمان‌دهی انواع گروه‌های اجتماعی مجازی
۸۹	۲. توسعه مشارکت‌های اجتماعی
۸۹	۳. به اشتراک گذاشتن علاقه‌مندی‌ها توسط اعضا
۸۹	۴. ایجاد محتوا توسط اعضا
۹۰	۵. تبلیغات هدفمند اینترنتی
۹۰	ب- مزایای شبکه‌های اجتماعی
۹۰	۱. انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه انتقادی
۹۱	۲. امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف
۹۱	۳. شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی

۴. امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌ها، افکار و سلیقه‌های دیگران ۹۲
۵. کارکرد تبلیغی و محتوایی ۹۲
۶. ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان ۹۲
۹. توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی ۹۴
۱۰. افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد ۹۴
۱۱. افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر ۹۴
- ج- پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی ۹۵
۱. شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب ۹۵
۲. تبلیغات ضد دینی و القای شبهات ۹۵
۳. نقض حریم خصوصی افراد ۹۵
۴. انزوا و دور شدن از محیط‌های واقعی اجتماع ۹۶
۵. تأثیرات منفی رفتار ۹۶
- د- نتیجه‌گیری ۹۷

فصل چهارم: انگیزه‌های استفاده و دلایل روان‌شناختی گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی ۹۹

- اهداف و انگیزه‌های عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی ۱۰۱
۱. تقویت و توسعه ارتباطات اجتماعی ۱۰۱
۲. بروز خود واقعی و تخلیه عاطفی ۱۰۲
۳. اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی عمومی، دیده‌بانی اجتماعی و سیاست ۱۰۴
۴. سرگرمی و تفریح ۱۰۵
۵. کسب توانمندی‌های روز؛ دریچه‌ای به فضای جهانی ۱۰۶
۶. گریز از محدودیت‌های فردی و اجتماعی ۱۰۶
- دلایل روان‌شناختی گرایش به شبکه‌های اجتماعی مجازی ۱۰۸
۱. ارائه هویت کاذب به دلیل عدم قبول هویت فعلی ۱۰۹
۲. احساس کنترل و تأثیرگذاری ۱۱۳
۳. نوجویی و هیجان‌خواهی ۱۱۳
۴. میل به محبوبیت و خودشیفتگی ۱۱۶
۵. پاسخ به تنهایی و خلأهای عاطفی، حفظ ارتباط با دیگران در عین تنهایی ۱۱۷
۶. گریز از محرک‌های تنش آور ۱۱۹
۷. باورهای غیرمنطقی و غیر سازشی ۱۲۱

- ۱۲۲..... ۸. ارضای نیازهای روانی
- ۱۲۳..... ۹. ایجاد حس پیشرفت و غرور
- ۱۲۳..... ۱۰. اضطراب اجتماعی
- ۱۲۵..... ۱۱. اعتیاد اینترنتی

فصل پنجم: نفوذ اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی در زندگی فردی و اجتماعی..... ۱۲۹

- ۱۳۱..... تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر فرزندان و خانواده
- ۱۳۵..... اهمیت بررسی نفوذ اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی
- ۱۳۷..... تأثیر اینترنت بر هویت
- ۱۴۱..... هویت واقعی و هویت مجازی نوجوانان
- ۱۴۲..... ابعاد هویت اجتماعی
- ۱۴۳..... تأثیر هویت واقعی و هویت مجازی
- ۱۴۵..... اینترنت و خانواده
- ۱۴۷..... اینترنت و رشد اجتماعی و انگیزش
- ۱۴۸..... عوامل جامعه‌پذیری افراد
- ۱۴۸..... الف) تبیین ارتباط بین نقش خانواده با جامعه‌پذیری افراد
- ۱۵۰..... ب) تبیین ارتباط بین نقش نظام آموزشی با جامعه‌پذیری افراد
- ۱۵۲..... پ) تبیین ارتباط بین نقش گروه همسالان با جامعه‌پذیری افراد
- ۱۵۳..... ت) تبیین ارتباط بین نقش وسایل ارتباط جمعی با جامعه‌پذیری افراد
- ۱۵۶..... اینترنت و جامعه‌پذیری

فصل ششم: اثرات زیستی، روانی اجتماعی و فرهنگی..... ۱۵۹

- ۱۶۰..... اثرات زیستی
- ۱۶۱..... اثرات روانی اجتماعی
- ۱۶۱..... ۱. فرصت‌ها و تهدیدهای هویتی جوانان
- ۱۶۵..... ۲. ارضای روحیه تمایزطلبی جوانان
- ۱۶۶..... ۳. شناخت نسبی جنس مخالف
- ۱۶۷..... ۴. شناخت نسبی جامعه
- ۱۶۹..... ۵. فراگیری مهارت‌های ارتباطی
- ۱۷۰..... ۶. آشنایی با فناوری‌های ارتباطی جدید

۱۷۰	۷. سوق یافتن نسبت به سمت فضای جهانی شده
۱۷۲	۸. هرز رفتن خلایقیت‌ها
۱۷۴	۹. آسیب‌های روانی
۱۷۶	۱۰. افزایش روحیه پرخاشگرانه
۱۷۷	۱۱. اتلاف وقت
۱۷۹	۱۲. کاهش تعامل‌های عمیق اجتماعی
۱۸۱	۱۳. افزایش بی‌اعتمادی اجتماعی
۱۸۲	۱۴. ایجاد تغییر در دیدگاه‌های اجتماعی
۱۸۴	۱۵. سایر تبعات
۱۸۶	اثرات فرهنگی
۱۸۶	۱. کم‌رنگ شدن منطق
۱۸۷	۲. کاهش شرم و حیا
۱۸۸	۳. عادت به دروغ‌گویی

فصل هفتم: آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده‌ها؛ تهدیدها و چالش‌ها

۱۹۴	اهمیت آسیب‌شناسی فضای مجازی
۱۹۵	پیشینه تحقیقات در مورد آسیب‌شناسی فضای مجازی
۱۹۷	ارزیابی تأثیرات اجتماعی فضای مجازی
۱۹۷	تأثیر فضای مجازی در نارضایتی‌های خانوادگی
۱۹۸	اعتماد به اینترنت و آسیب‌های خانوادگی
۱۹۸	بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت
۲۰۰	تعارض ارزش‌ها
۲۰۰	گسترش ارتباطات نامتعارف میان جوانان
۲۰۰	شکاف نسل‌ها
۲۰۱	سوءاستفاده جنسی
۲۰۱	انزوای اجتماعی

۲۰۳	فصل هشتم: شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت
۲۰۴	رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت
۲۰۸	بحران هویت
۲۰۹	فضای مجازی و هویت
۲۱۳	بحران هویت در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی
۲۱۶	فضای مجازی و بحران هویت در ایران

۲۲۳	فصل نهم: تأثیر رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سلامت اجتماعی
۲۲۵	شبکه‌های اجتماعی مجازی و سلامت اجتماعی؛ تعامل یا تقابل
۲۲۶	اهمیت بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و سلامت اجتماعی
۲۲۷	رسانه‌های اجتماعی مجازی
۲۲۸	شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۲۹	ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۳۱	تأثیرات شبکه‌های اجتماعی بر امنیت و سلامت روانی افراد
۲۳۵	تهدیدات در حوزه اخلاقی و اجتماعی
۲۳۶	تهدیدات در حوزه فرهنگی و دینی
۲۳۷	تهدیدات در حوزه سیاسی، امنیتی و اقتصادی
۲۳۸	جمع‌بندی

	فصل دهم: نقش شبکه‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد چالش‌های فرهنگی و
۲۴۱	تضعیف بنیان‌های خانواده در ایران
۲۴۴	بررسی نظریه‌های جامعه‌شناختی درباره گرایش خانواده‌ها به شبکه‌های ماهواره‌ای
۲۴۴	مخاطب‌شناسی
۲۴۵	نظریه کاشت
۲۴۶	نظریه میمی‌های کاپلا
۲۴۷	نظریه وابستگی مخاطب - رسانه - جامعه
۲۴۸	نظریه برجسته‌سازی
۲۴۹	دیگر نظریه‌ها
۲۵۰	بررسی تأثیرات ماهواره‌ها و شبکه‌های اجتماعی مجازی
۲۵۰	الف) تأثیر ماهواره در فرهنگ خانواده‌های ایرانی

۲۵۴		ب) آسیب‌های ماهواره بر ساختار و کارکرد خانواده‌ها
۲۵۹		ج) تأثیر ماهواره بر تعهد زناشویی در بین خانواده‌ها
۲۶۲		نقش کلیدی شبکه‌های اجتماعی در طلاق
۲۶۵		جمع‌بندی

۲۶۷		فصل یازدهم: تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر زندگی زناشویی
۲۶۸		تعارض زناشویی
۲۷۲		ادراک تعاملات اجتماعی
۲۷۳		خصوصیات تعاملات اجتماعی
۲۷۹		احساس مثبت نسبت به همسر
۲۸۵		خودشیفتگی
۲۸۶		خودشیفتگی و شبکه‌های مجازی اجتماعی
۲۹۲		جمع‌بندی
۲۹۵		منابع

پیشگفتار

زمانیکه هربرت مارشال مک‌لوهان کانادایی در سال ۱۹۶۴ در خصوص آینده ارتباطات راه دور و رسانه‌های پنجاه سال بعد زمان خود خبر می‌داد مواردی را متذکر شد که برای افراد زمان خودش چندان ملموس نبود. او گفته بود که عصر «الکترونیک فراگیر» فرامی‌رسد و یک سیستم مرکزی عصبی اهالی کره زمین را همچون پوششی در بر خواهد گرفت. در حال حاضر شاهدیم «جامعه شبکه‌ای» پارادایمی است که تمامی قوانین خود را بر مردم هزاره سوم تحمیل کرده است و راه تکامل خود را با سرعتی حیرت‌آور به سوی «جامعه شبکه‌ای عصبی» درمی‌نوردد. جامعه‌ای بر دو اصل اتصال دائم به شبکه و هوش مصنوعی استوار است.

جامعه‌ای که چهره بسیار آشنایی دهکده واحد جهانی مک‌لوهان را به مردم نشان می‌دهد. در جامعه شبکه‌ای، ارتباطات روز به روز، جای خود را به ارتباطات واسطه‌ای می‌دهد و با به‌وسیله آن تکمیل می‌شود. اشکال ارتباطات این ارتباطات جمعی و میان فردی یا به عبارتی، ارتباطات رایانه‌ای، مجموعه گسترده‌ای از اجتماعات مجازی را به وجود آورده است. جامعه شبکه‌ای دیگر به یک‌زمان و مکان خاص و یا مستطیل آبه‌ای، اقمیت فیزیکی مرتبط نیست.

مک‌لوهان پیش‌بینی کرده بود که در هزاره سوم با جابه‌جایی تمامی مداوم اطلاعات در تمامی کره زمین روبرو خواهیم بود و پدیده جهش اطلاعات را تجربه خواهیم کرد. و آنگاه است که جهان بزرگ، روزبه‌روز کوچک‌تر خواهد شد؛ گویی انسان‌ها در یک شبکه جهانی یا یک دهکده بزرگ زندگی می‌کنند. سپس جابه‌جایی اطلاعات باعث خواهد شد در تمامی کره زمین و خانواده بزرگ بشری آگاهی‌های یکسان و واحدی به وجود آید به‌طوری‌که ارتباطات در دهکده جهانی، بیشتر حالت میان فردی خواهد داشت و گفته بود که انسان‌های پراکنده و توده‌وار، به انسان‌هایی با عملکردهای متقابل جمعی تبدیل خواهند شد و سرعت و توسعه اطلاعات، از قدرت اقتدارهای سیاسی خواهد کاست، همچنین نظارت بر رفتار انسان‌ها

ممکن پذیرتر خواهد شد و مردم با انبوهی از فضولات اطلاعاتی روبرو خواهند بود فلذا برای مواجهه با این فضولات نیاز مبرمی به داشتن «سواد رسانه‌ای» خواهد بود.

دو فضایی شدن در ابتدای هزاره سوم با سرعتی کم ولی مستمر آغاز شد ولی مانند ماشینی خلاص در یک سرازیری با شیب تند هر روز که می‌گذرد سرعتی بالاتر را تجربه می‌کند به طوری که تا چند سال دیگر بسیاری از عادات گذشته خود را فراموش خواهیم کرد. فضای دوم فضایی است با ویژگی‌های کاملاً متفاوت نسبت به فضای اول، بطوریکه به اعتقاد پی‌یر لوی، «در فضای اول (فضای واقعی) به فضای دوم (فضای مجازی) پیش از هر چیز، فرایند تبدیل یک شیوه مسی به شیوه‌ای دیگر است. هر فعلیت فلسفی از ابتدا اساساً بر گذر از قوه به فعل مبتنی بوده است درحالی که آنچه در روزگار ما در حال وقوع است، تبدیل معکوس است، یعنی اکثر عمل است که به قوه تبدیل می‌شود. بنابراین، رفتن به فضای دوم را می‌توان خیلی ساده، حرکتی معکوس، فلیت دادن تعریف کرد. جای فضای دوم را همچون حافظه، نمی‌توان معلوم کرد. به قول میشل فوکو، «جای دوم در «دگرجا» جای دارد؛ در لامکان. در واقع حضور در فضای دوم گونه‌ای دگرجایی را نشان می‌دهد که در هیچ نقشه جغرافیایی جای ندارد. ویژگی فضای دوم در هزاره سوم، است شبکه‌های ارتباطات، وجود فضاهایی مجازی را ممکن ساختند که سابقاً تنها در رؤیاها، محاورات وجود داشتند. این شبکه‌ها دنیاهایی را می‌سازند که در آن‌ها، ما بی‌آنکه جای مشخصی داشته باشیم، خود را بازمی‌یابیم و جابه‌جا می‌شویم. «دگرجا» معرف فضایی دست‌نایافتنی است که دلوز، این حالت را «از جابرکنده» یا «فضای صاف» می‌نامد. از جابرکنندگی یا فضای صاف، سیار بودن و خانه‌به‌دوشی و چادرنشینی را در ذهن‌تداعی می‌کند. به یمن ویژگی‌های فضای دوم، اشخاص، اعمال و اطلاعات از جابرکنده می‌شوند یا به عبارت دیگر، در فضایی نامعلوم در دگرجا، جای می‌گیرند. در فضای دوم، وحدت زمانی هست، اما وحدت مکانی وجود ندارد. از پیامدهای جدی و اساسی انقلاب ارتباطات و جامعه شبکه‌ای تحول در مفاهیم «مکان» و

«زمان» و نیز «چند منبعی شدن هویت» در عصر جدید است که هر یک به نوبه خود مفهوم هویت را دستخوش تغییر، ناپایداری و حتی بحران ساخته است.

سبک زندگی دیجیتال دائم در حال گسترش کمی و کیفی است و توسعه زیست در محیط‌های مجازی به امری بدیهی تبدیل شده و تحت تأثیر وسایل ارتباط الکترونیکی، انسان‌ها وارد مرحله‌ی جدیدی از زندگی اجتماعی مجازی شده‌اند که فراگیری این نوع سبک زندگی در تاریخ زندگی بشر بی‌بدیل است. از بین تمام امکاناتی که جامعه شبکه‌ای به اعضا خود ارائه می‌دارد؛ استفاده از شبکه‌های اجتماعی بیش از همه رو به گسترش است و جوامع شبکه‌ای در حال تبدیل شدن به تکه‌های پازل کلی فضای دوم هستند. شکل‌گیری شبکه‌های گوناگون اجتماعی آنلاین، شیوه‌ی ارتباطی و اطلاع‌رسانی جدیدی به عرصه گسترده ارتباطات اجتماعی معرفی کرده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان زیرساخت اصلی فضای دوم، تمامی حوزه‌های متعدد اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و سیاسی و ... را در بر خواهند گرفت. این جوامع مجازی، با کارکردهای متنوع، سازمان‌دهی خدمات و تلفیق ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی فعل و انفعالات غیرخطی را رواج می‌دهند.

امروزه عضویت در شبکه‌های اجتماعی به منزله حضور در فضای دوم است کاربری در این شبکه‌ها به ابزاری برای جلب حمایت عاطفی و هیجانی افراد تبدیل شده است. کاربران مختلف با مطرح کردن عقاید خود و یا انتشار تصاویری خاص، از شبکه دومان خود، درخواست تأیید روحی می‌کنند و با تأیید شدن توسط آن‌ها احساس آرامش روانی خواهند داشت. از طرف دیگر شبکه‌های اجتماعی بستری را فراهم کرده است تا برخی افراد به تبلیغ عقاید ناهنجار و آسیب‌زا (که در فضای حقیقی امکان ابراز آن را ندارند)، بپردازند. شبکه‌های اجتماعی موجب شکل گرفتن ارتباطات افقی و یا ارتباطات مستقیم گسترده میان شهروندان شده است و به عبارتی شبکه‌های اجتماعی دستگاه‌های عریض و طویل رسانه‌ای سنتی یک‌طرفه را دور زده‌اند. کاربران ضمن ارتباط با یکدیگر در این شبکه‌ها به منابع مختلف

اطلاعاتی دست می‌یابند و از طریق اشتراک‌گذاری آن‌ها، دوستان خود را از مراجعه به رسانه‌های سنتی بی‌نیاز می‌سازند.

رسانه‌های اجتماعی امروزه به بخش جدایی‌ناپذیر زندگی بسیاری از مردم تبدیل شده‌اند. این در حالی است که اساس پیدایش این شبکه‌ها تسهیل و کوتاه نمودن مسیر ارتباطی میان افراد جامعه تلقی می‌گردد. در ایران نیز این پدیده نه‌چندان نوظهور روزبه‌روز بر خیل مشتاقان خود می‌افزاید. امروز در زندگی روزمره شاهد آن هستیم که طیف متفاوت مردم راجع به این شبکه با هم صحبت و تبادل اطلاعات می‌نمایند. شبکه‌های اجتماعی مجازی را رسانه‌های کاربر محور می‌نامند. در این رسانه‌های کاربر محور، کاربران حول محور مشترکی در فضای دوم دور یکدیگر جمع می‌شوند و جماعت‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها، پتانسیت‌ها و امکانات خود، نه‌تنها تأثیر عمیقی بر جنبه‌های اجتماعی کاربران در جوامع گوناگون نداشته‌اند، بلکه در زمینه‌های مختلف کاربرد فراوان یافته‌اند.

امروزه مشارکت خانواده‌ها در این شبکه‌ها روزبه‌روز به حال افزایش است. علی‌رغم تمام محاسن و مزایای این شبکه‌ها، یکسری دغدغه‌ها و نگرانی‌ها در خانواده‌ها تحمیل شده است که بیشتر ناشی از عدم آشنایی با قوانین و مقررات حاکم بر فضای دوم است. اگرچه تصور می‌شود این امر در جوامع توسعه‌یافته وجود ندارد لیکن باید گفت: دلیل قدمت کم این شبکه‌ها موضوع آشنایی خانواده‌ها با چارچوب‌های جدید در فضای دوم ازجمله اولویت‌های فرهنگی در این کشورها بشمار می‌رود. به دلیل ویژگی‌های خاص فضای دوم و نبودن این پدیده، بسیاری از والدین فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیاورده‌اند و عدم آشنایی مناسب آن‌ها با این فضا در کنار استفاده روزمره نوجوانان، جوانان و حتی کودکان از این فضا باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی برای فرزندان ایجاد شود و آن‌ها بدون دغدغه و بدون احساس وجود ناظر بیرونی

سیر آفاقی و انفسی خود را در فضای دوم آغاز نمایند. بعضاً به دلیل ویژگی‌های سنی، شخصیتی و کنجکاوی‌های خاص سنین مختلف از کودکی که سن اطاعت است تا نوجوانی که سن وزارت و همچنین تا جوانی متأثر از برخی زمینه‌های منفی و فضاهای ناسالم موجود در فضای دوم گردند.

کتاب حاضر به بررسی مهم‌ترین آسیب‌های فضای مجازی و تأثیرات آن بر خانواده‌ها پرداخته است و مؤلفان با قلم شیوایی تلاش کرده‌اند تا راهکارهایی را جهت مقابله و کاهش تهدیدات فضای دوم در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و ... ارائه کنند. توجه به استقبال گسترده قشر نوجوان و جوان از شبکه‌های اجتماعی مجازی، بررسی مسائل مربوط به این شبکه‌ها جهت اتخاذ تصمیمات صحیح و برنامه‌ریزی دقیق توسط مسئولان فرهنگی و اجتماعی و نیز خانواده‌ها را ضروری ساخته است. این کتاب برای این عزیزان جهت آشنایی با چارچوب‌ها و ویژگی‌های فضای دوم و به خصوص شبکه‌های اجتماعی بسیار مناسب است. این کتاب همچنین به بررسی پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی و همچنین ارائه راهکار و راهبردهای گوناگون برای مدیریت و مقابله با این موارد پرداخته است که جا دارد به خاطر دقت نظر و اهمیت به پالایش و صیانت از کانون متاسفانه خانواده در برابر آسیب‌های ممکن فضای دوم و شبکه‌های اجتماعی از نویسندگان و ناشر محترم این اثر ارزشمند تقدیر و تشکر به عمل آورم.

دکتر سید مرتضی موسوی - بهار ۱۳۹۶

رئیس مرکز فناوری اطلاعات و رسانه‌های
دیجیتال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

عصر حاضر، عصر مطبوعات، رسانه‌های گروهی و ارتباطات است و امروزه در قرن ۲۱ که با نام هزاره‌ی فناوری اطلاعات شناخته می‌شود، در بین وسایل ارتباط جمعی، اینترنت به‌عنوان تأثیرگذارتر و با اهمیت‌ترین ابزار شناخته می‌شود. اینترنت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابداعات بشر در قرن اخیر، با قابلیت‌ها و کارکردهای متعدد و گسترده‌اش، بخش‌های مختلف زندگی انسانی را تحت تأثیرات مثبت و منفی خود قرار داده است. مبنای و هدف اصلی اینترنت، برداشتن فاصله جغرافیایی میان انسان‌های سراسر دنیا و ایجاد تحول در همه ارتباطات و تبادل اطلاعات از بین تمام امکاناتی است که اینترنت به مخاطبین خود ارائه می‌دهد. استفاده از شبکه‌های اجتماعی رو به گسترش است که یکی از تأثیرگذارترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از پایگاه‌هایی هستند که این روزها در کانون توجه کاربران شبکه‌های اجتماعی اینترنت قرار گرفته‌اند. این گونه پایگاه‌ها بر مبنای تشکیلات آنلاین فعالیت می‌کنند و هرکدام دسترسی از کاربران اینترنتی با ویژگی خاص را گرد هم می‌آورند. به عبارتی، شبکه‌های اجتماعی را گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی می‌دانند که امکان دستیابی به شکل جدیدی از برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری محتوا در اینترنت را فراهم آورده‌اند.

تغییر و تحولات در نظام اجتماعی ناشی از اینترنت، انکارناپذیر است زیرا شبکه‌های اجتماعی مجازی امروزه میزان گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند در نتیجه از زمانی که اینترنت وارد فضای زندگی انسان شده تا به امروز، علی‌رغم تمام محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه‌ها و نگرانی‌هایی را بر خانواده‌ها تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی‌شود. مزایایی که شبکه‌های اجتماعی مجازی دارند و سبب استقبال زیاد کاربران از آن‌ها شده

است شامل مواردی همچون انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه تفکر انتقادی، امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد و سایر جوامع و فرهنگ‌ها، شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی، امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌ها، افکار و سلايق ديگران، کارکرد تبلیغی و محتوایی، ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان، تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی، یکپارچه‌سازی بسیاری از امکانات اینترنتی و مبتنی بر وب (مانند ایجاد صفحات شخصی، ساخت وبلاگ، جست‌وجوی اینترنتی)، اطلاع از اخبار و رویدادها، شرکت در فضاهای گفت‌وگو مانند چت و امکان آپلود فایل‌ها و ... می‌شود. توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی، افزایش سرعت در فرآیند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد و ... از مزایای مهمی است که سبب روی آوردن کاربران به این شبکه‌ها شده است. ارتباطات در شبکه‌های اجتماعی در چند دارای ابعاد مثبتی از جمله گستره‌ی ارتباطات، رفع موانعی چون بعد مکان و زمان و سرعت پذیری تسهیل‌یافته‌تری است اما ارتباطات انسانی را در معرض آسیب‌های جدی زندگی مدرن قرار می‌دهد. در جامعه امروزی تعاملات آنلاین جایگزین روابط فیزیکی گشته است و به‌طور مشهود ارتباطات رو در روی تا حد زیادی کاهش‌یافته است که تمام عرصه‌های رابطه بین فردی انسان‌ها در محیط‌ها و نهادهای مختلف از جمله خانواده به‌عنوان ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین نهاد جامعه‌پذیری و منشأ تأمین نیازهای روانی و همچنین انتقال ارزش‌ها را تحت تأثیر قرار داده است؛ بنابراین ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی به وجود آمده است، بسیاری از کارکردهای خانواده‌ها را دچار اختلال کرده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی که از دیدگاه بسیاری از اندیشمندان، کارگزاران اصلی فرآیند جهانی‌شدن به شمار می‌آیند، عامل اصلی ارائه فرهنگ جهانی و نسبی‌گرایی فرهنگی محسوب می‌شوند؛ فرهنگی که در آن، ماده‌گرایی، مصرف‌گرایی، گسترش نمادهای مصرفی سرگرم‌کننده و عوام‌پسند و خشونت افراطی عرضه می‌شود. در مباحث آسیب‌شناختی نهاد خانواده، یکی از محورهای مهم، بررسی آسیب‌های ناشی از تحولات خانواده است. تحولاتی که خود منشأ بروز دگرگونی‌هایی

عمیق و اساسی در نوع روابط و ارزش‌های خانوادگی می‌باشند. بسیاری از این تحولات و دگرگونی‌ها از بیرون و به‌ویژه از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی بر خانواده تحمیل می‌شود به‌نحوی که امروزه خانواده ایرانی در سبد فرهنگی خود با اشاعه جهانی شدن و فرهنگ برآمده از آن در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی مواجه است که هر کدام از انواع شبکه‌ها به‌نوبه خود بخشی از ساختار هنجاری، ارزشی و نقشی در خانواده را با چالش‌ها و موانع متعددی مواجه ساخته‌اند. ازجمله این چالش‌ها می‌توان به تغییراتی که گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین به وجود آورده است مانند کاهش نقش خانواده، عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد فناوری، از بین رفتن حریم فرزندان و والدین و ایستادن در برابر یکی از والدین یا هر دوی آن‌ها را اشاره کرد. از طرف دیگر ازدواج به‌عنوان راه‌حل مشروع و پذیرفته‌شده از سوی جامعه جهت برقراری برآورده‌سازی نیازهای دو جنس و به‌عنوان مبنایی برای تشکیل خانواده نیز تحت سیطره فرهنگ ناشی از شبکه‌های اجتماعی دچار تغییر و تحولاتی شده است و مسائلی چون ناپایداری ازدواج، تغییر الگوی همسرگزینی، نداشتن مهارت‌هایی برای ازدواج، ناتوانی والدین برای آموزش فرزندان، افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد، تمایل به دریافت مهریه‌های سنگین، بالا رفتن سن ازدواج و ... را به دنبال داشته است. همین عوامل، ارزش‌ها، ثبات و همسویی ارکان خانواده در شکل سنتی آن را به‌صورت جدی تهدید می‌کنند. لذا کتاب - بررسی آسیب‌شناختی موارد مذکور و همچنین ارائه راه‌حل در زمینه‌های مختلف برای خانواده‌ها و زوجین می‌پردازد.

محمد مهدی ذاکری - رؤیا رضابور

بهار ۱۳۹۶

